УДК 159.922.1:316.346.2
DOI: https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.2(22).5

Іван ДАНИЛЮК[1], д-р психол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-6522-5994
e-mail: danyliuk@knu.ua

Каріне МАЛИШЕВА[1], канд. психол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-3903-5799
e-mail: karinemalysheva@knu.ua

Олександра ЛЬОШЕНКО[1], канд. психол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-3303-3162
e-mail: oleksandraloshenko@knu.ua

Наталія БУРКАЛО[1], канд. психол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0001-6806-1035
e-mail: nburkalo@knu.ua

Ілля ЯГІЯЄВ[1], канд. психол. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0003-1432-6821
e-mail: askamah@knu.ua

Сергій ЛИТВИН[1], д-р філософії у галузі психології
ORCID ID: 0000-0002-2859-1530
e-mail: sergiylytvyn@knu.ua

[1]Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ НОРМАЛІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ЖІНОК ПРОТЯГОМ ЕСКАЛАЦІЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Вступ. *Присвячено концептуалізації психологічних аспектів процесу нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок в умовах ескалації війни в Україні. Здійснено теоретичне дослідження для визначення ключових соціальних факторів, які пов'язані зі змінами в готовності постраждалих та свідків насильства, включаючи комбатантів, цивільних волонтерів та осіб, що перебувають у зонах конфлікту, повідомляти про випадки гендерно зумовленого насильства або звертатися за допомогою з моменту ескалації війни в Україні.*

Методи. *Застосовано методи теоретичного дослідження – аналіз наукових джерел, порівняння та синтез концепцій, узагальнення і моделювання.*

Результати. *Розглянуто установки щодо невидимих форм гендерно зумовленого насильства проти жінок. Проаналізовано соціальні та культурні переконання, які пов'язані з нормалізацією гендерно зумовленого насильства проти жінок. З'ясовано, що особливості сприймання невидимих форм гендерно зумовленого насильства проти жінок пов'язані з такими психологічними конструктами: амбівалентні установки, примусові та утилітарні установки, а також кризові установки. Процес нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок досліджено у контексті гендерно орієнтованих мікроагресій та теорії амбівалентного сексизму. Також з'ясовано, що процес нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок пов'язаний із такими соціальними та культурними факторами: культурні переконання про відповідальність жінок за поведінку чоловіків, інтерналізовані відмінності у стосунках між чоловіками та жінками, культурні переконання щодо "біології" жінок та чоловіків, тиск на жінок щодо необхідності їхньої орієнтації на сім'ю, концептуалізація кохання, переконання про жіночу силу, тиск на жінок щодо необхідності їхньої орієнтації на домашню сферу, ставлення до прийнятності насильства в окремих сферах життя.*

Висновки. *Установки щодо невидимих форм гендерно зумовленого насильства проти жінок і соціальні та культурні переконання, які пов'язані з нормалізацією гендерно зумовленого насильства проти жінок, є актуальними психологічними конструктами для вивчення аспектів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок в умовах ескалації війни в Україні. Ці установки нормалізують чи виправдовують гендерно зумовлене насильство проти жінок. Діагностика таких переконань, їх критика та заміна на менш дискримінантні переконання може бути важливим чинником протидії нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок.*

Ключові слова: *гендерно зумовлене насильство проти жінок, нормалізація гендерно зумовленого насильства проти жінок, невидимі форми гендерно зумовленого насильства проти жінок, війна в Україні.*

Вступ

Гендерно зумовлене насильство проти жінок – це негативне явище, яке є поширеним. Близько 30 % жінок у всьому світі мають досвід переживання різних форм гендерно зумовленого насильства (Fernández-Férez et al., 2024). Як наслідок, дуже важливим є вивчення шляхів запобігання цьому виду насильства. Ескалація війни в Україні пов'язана із тривалим та інтенсивним впливом стресорів, а також із переживанням психотравмуючих подій. Окрім того, повномасштабне російське вторгнення в Україну спричинило зростання вразливості жінок до різних форм гендерно зумовленого насильства. Також зростає ризик нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок в умовах російської збройної агресії проти України (Бресь, 2025; Олійник, 2025; Коляда et. al, 2025; Довганюк, 2024; Карвацька, & Гураленко, 2024). Отже, психологічні аспекти процесу нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок в умовах ескалації війни в Україні потребують більш докладного теоретичного вивчення, детальної

© Данилюк Іван, Малишева Каріне, Льошенко Олександра, Буркало Наталія, Ягіяєв Ілля, Литвин Сергій, 2025

ISSN 2518-1378 (Print), ISSN 2708-6038 (Online)

концептуалізації та подальшого дослідження із застосуванням емпіричних методів збору даних.

Мета статті – здійснити концептуалізацію психологічних аспектів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок протягом ескалації війни в Україні. Мета дослідження конкретизується в таких завданнях: 1) ідентифікувати ключові соціальні та культурні фактори, які пов'язані з процесом нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок протягом ескалації війни в Україні; 2) з'ясувати психологічні конструкти, які асоційовані з індивідуальним досвідом ескалації війни в Україні та його впливом на сприймання гендерно зумовленого насильства проти жінок.

Методи

Застосовано методи теоретичного дослідження – аналіз наукових джерел, порівняння та синтез концепцій, а також узагальнення і моделювання. При відборі наукових джерел було надано перевагу публікаціям, які висвітлюють прикладні аспекти запобігання нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок (пропонують операціоналізацію досліджуваних конструктів у формі психодіагностичних опитувальників чи надають результати аналізу окремих випадків). До переліку обраних наукових джерел було включено публікації українською, англійською та іспанською мовами за період із 1991 по 2025 р. (першоджерела, емпіричні та теоретичні статті, монографії та кваліфікаційні роботи). Після здійснення огляду культурних і соціальних факторів, а також концепцій гендерно орієнтованих мікроагресій, амбівалентного сексизму та установок щодо невидимих форм гендерно зумовленого насильства виконано моделювання процесу нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок.

Виклад основного матеріалу. Гендерно зумовлене насильство може бути визначене як будь який насильницький акт, здійснений стосовно певного індивіда чи групи індивідів на основі соціально приписаних гендерних відмінностей. Найчастіше гендерно зумовлене насильство спрямоване проти жінок (Rodelli et al., 2022). Гендерно зумовлене насильство проти жінок походить із сексизму – ідеології, яка захищає і виправдовує переваги чоловіків над жінками. Сексизм може проявлятися в різноманітних формах (діях, жестах, візуальних проявах, словах, практиках або формах поведінки), в основі яких лежить ідея про те, що людина або група людей гірші через їхню стать (Ярошенко, & Семигіна, 2023). Сексизм може мати більш помітні (ворожий сексизм) та менш помітні (доброзичливий сексизм) форми прояву. Зазвичай найбільш помітними є прояви ворожого сексизму, які закономірно зазнають негативної оцінки з боку суспільства. Проте доброзичливий сексизм також є негативним явищем, хоча ця його форма прояву і є порівняно менш помітною (Ярошенко, & Семигіна, 2023; Glick, & Fiske, 1996). Гендерно зумовлене насильство є крайнім проявом нерівності між чоловіками та жінками. Проте існують приховані демонстрації цієї нерівності, які можуть залишатися непоміченими, а саме: гендерно орієнтовані мікроагресії, або ж невидимі форми гендерно зумовленого насильства проти жінок. Вони проявляються у формі дискримінантних установок та переконань стосовно жінок, які часто можуть бути сформульовані у культурно прийнятний спосіб та включені до множини поширених у суспільстві переконань (Fernández-Férez et al., 2024; Bonino, 1996). Найчастіше заходи, спрямовані на запобігання гендерно зумовленому насильству проти жінок, спрямовані на протидію очевидним і крайнім його формам. Проте, якщо розглядати гендерно зумовлене насильство проти жінок як будь які примусові дії, що обмежують свободу чи ставлять під загрозу гідність жінок, тоді необхідно включити до цієї категорії багато таких проявів насильства, які першопочатково залишалися непомітними. Ці явища характеризують як дрібну тиранію чи "м'яке" насильство. І чіткий та детальний опис закономірностей їхніх проявів дає змогу зробити їх більш помітними і, як наслідок, ефективніше запобігати (Bonino, 1996). Вияви доброзичливого сексизму та прояви гендерно орієнтованих мікроагресій є порівняно менш помітними формами прояву сексизму. Як наслідок – запобігання цим явищам є більш складним завданням, яке потребує додаткового вивчення і більш докладної концептуалізації.

Важливо також і те, що гендерно зумовлене насильство проти жінок є негативним явищем, про яке недостатньо повідомляють унаслідок впливу як соціальних і культурних, так і індивідуальних чинників. Одним із найсуттєвіших чинників, який перешкоджає повідомленню про випадки гендерно зумовленого насильства проти жінок, є його нормалізація (Fernández-Férez et al., 2024; Rodelli et al., 2022). Нормалізація гендерно зумовленого насильства проти жінок може бути визначена як процес, унаслідок якого ідеї та поведінка, які виходять за межі соціальних норм, починають вважатися нормальними. Зазвичай процес такої нормалізації відбувається за рахунок поширення переконань, які підтримують та виправдовують прояви насильства у стосунках між чоловіками та жінками. Насильницька поведінка є порушенням соціальних норм. Проте в результаті нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок насильницька поведінка чоловіків щодо жінок хибно представляється як природна та нормальна. Часто цей процес відбувається завдяки поширенню патріархальних стереотипів щодо прийнятної та нормальної поведінки чоловіків та жінок. Процес нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок відіграє суттєву роль у зростанні кількості випадків такого насильства. Також нормалізація гендерного зумовленого насильства проти жінок зменшує ймовірність його розпізнавання, повідомлення про нього, а також уникнення цього виду насильства і звертання по допомогу та подальшого відновлення після закінчення його впливу (Rodelli et al., 2022). Отже, для концептуалізації психологічних аспектів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок важливо вивчати культурні та соціальні установки і переконання, пов'язані зі сприйманням насильства, а також досліджувати ті приховані його прояви, які залишаються непомітними.

Нормативні уявлення людей щодо того, якими традиційно мають бути чоловіки та жінки, тісно пов'язані з культурними чинниками. Зміст цих уявлень виражають поняття фемінності та маскулінності, які є соціальними, а не біологічними категоріями (Данилюк et al., 2019). Як наслідок, для концептуалізації психологічних аспектів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок необхідно враховувати вплив культурних та соціальних чинників на цей процес. Серед соціальних і культурних факторів, які пов'язані з процесом нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок, виокремлюють (Rodelli et al., 2022) такі: 1) культурні переконання про відповідальність жінок за поведінку чоловіків; 2) інтерналізовані відмінності у стосунках між чоловіками та жінками; 3) культурні переконання щодо "біології" жінок та чоловіків; 4) тиск на жінок щодо необхідності їхньої орієнтації на сім'ю; 5) концептуалізація кохання; 6) переконання про жіночу силу; 7) тиск на жінок щодо необхідності їхньої орієнтації на домашню сферу та

8) ставлення до прийнятності насильства в окремих сферах життя (організація, стосунки, складні життєві ситуації, сім'я, з якої походить людина).

Один з аспектів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок пов'язаний із тим, що культурні переконання часто репрезентують жінок як тих, хто є відповідальними за регулювання насильницької чи сексуальної поведінки чоловіків. Ці культурні переконання хибно інтерпретують причини поведінки чоловіків щодо жінок. Наприклад, відповідно до цього типу культурних переконань, що нормалізують гендерно зумовлене насильство проти жінок, помилково вважається, що те, як поводиться чи одягається жінка, спричиняє агресивну або сексуальну поведінку чоловіка стосовно неї (Rodelli et al., 2022; Perrin et al., 2019). Подібна тенденція інтерпретації причин агресивної чи сексуальної поведінки чоловіків стосовно жінок пов'язана також із типом переконань, що має назву "віра у справедливий світ". Загалом віра у справедливий світ визначається як ідеологія, відповідно до якої індивіди чи групи людей отримують те, на що вони заслуговують. У контексті нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок важливо зазначити, що віра у справедливий світ у поєднанні з ворожим сексизмом призводять до звинувачення жертви та виправдовування кривдника (Valor-Segura et al., 2011). Така тенденція інтерпретації причин поведінки хибно знімає відповідальність за агресію із кривдника, а також помилково переносить цю відповідальність на жертву, створюючи передумови для формування у жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, почуття провини.

Ще один суттєвий культурний аспект нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок пов'язаний з інтерналізованими відмінностями у стосунках між чоловіками та жінками, які стосуються влади і контролю. Ці культурні переконання хибно спонукають жінок погоджуватися на підлегле становище у стосунках із чоловіками. Відповідно до цього типу культурних переконань, що нормалізують гендерно зумовлене насильство проти жінок, чоловікам приписується більший рівень компетентності і раціональності та, як наслідок, першочергова роль в управлінні справами сім'ї. Жінкам, у свою чергу, приписується другорядна роль – передбачається необхідність погоджуватися із важливими рішеннями, які ухвалюють чоловіки або батьки. Такий контекст нерівності в розподілі влади між чоловіками та жінками створює передумови для виникнення та поширення гендерно зумовленого насильства проти жінок, зокрема і у близьких стосунках. Не менш важливий аспект інтерналізованих відмінностей між чоловіками та жінками стосується контролю, який здійснюють чоловіки над жінками. Нормалізація гендерно зумовленого насильства проти жінок здійснюється також і через те, що культурні переконання приписують чоловікові обов'язок контролювати те, як поводиться та одягається жінка, а також її місцезнаходження. Якщо такий контроль поведінки жінки з боку чоловіка позиціонується як нормальний, це створює передумови для нормалізації проявів гендерно зумовленого насильства проти жінок (Rodelli et al., 2022; Perrin et al., 2019; García-Cueto, et al., 2015; Yount et al., 2014). Отже, для профілактики нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок важливо протидіяти виникненню нерівності в розподілі влади між чоловіками та жінками, а також запобігати поширенню культурних переконань, які позиціонують контроль чоловіків над жінками як нормальне та прийнятне явище.

Не менш важливо звернути увагу також на культурні переконання щодо "біології" жінок і чоловіків. Цей тип культурних переконань нормалізує гендерно зумовлене насильство проти жінок за рахунок приписування жінкам та чоловікам певних властивостей, які розглядаються як притаманні. Так, жінок хибно зображують як більш драматичних та емоційних, унаслідок чого досвід їхніх страждань применшується або позиціонується як такий, що викликає менше довіри. На противагу цьому чоловіків зображують як більш агресивних від природи, внаслідок чого скоєне ними насильство викривлено інтерпретується як нормальне явище. Зокрема, нормалізація гендерно зумовленого насильства проти жінок відбувається за рахунок того, що чоловіча агресія хибно позиціонується як ознака сили. Також помилково стверджується, що чоловіча агресія щодо жінок є нормальним явищем, оскільки дуже поширене. У той же час жінок такі культурні переконання, що сприяють нормалізації гендерно зумовленого насильства, хибно зображують як більш емоційних та вразливих до навіювання від природи (і, як наслідок, нібито менш здатних до ухвалення самостійний рішень). Відповідно турбота про оточення викривлено розглядається як специфічна жіноча поведінка, також виокремлюються "жіночі професії" та "жіночі інтереси", які позиціонуються як притаманні жінкам (Rodelli et al., 2022). Зокрема культурні та соціальні гендерні стереотипи перешкоджають жінкам у процесі опанування спеціальностей, пов'язаних з інженерією та технологіями – стереотипно "чоловічих" професій (Stem is Fem, n.d.).

Жінки зазнають тиску з боку суспільства щодо необхідності їхньої орієнтації на сім'ю та потреби дітей або чоловіка. Цей тиск може призводити до вимушеного прийняття гендерно зумовленого насильства задля збереження цілісності сім'ї. Також жінки можуть менше повідомляти про випадки гендерно зумовленого насильства і рідше звертатися по допомогу в таких випадках для того, щоб захистити сімейну репутацію. Так, на жінок упереджено покладається першочерговий обов'язок забезпечувати цілісність сім'ї та гармонію всередині неї незважаючи на сімейні конфлікти. Отже, єдність сім'ї, згідно із цим типом культурних переконань, визначається як така, що є важливішою за благополуччя жінки. Відповідно до цього типу культурних переконань, що нормалізують гендерно зумовлене насильство, поведінка жінки інтерпретується як відображення честі її родини, а приховування особистих та сімейних таємниць розглядається як форма захисту честі родини. При цьому такі культурні та суспільні переконання регламентують рольові аспекти адаптації жінок. Наприклад, упереджено стверджується, ніби головними ролями жінки мають бути її участь у шлюбі та материнство, а також хибно наголошується на тому, що жінка має відмовитися від її особистих потреб, інтересів та міжособистісних зв'язків на користь потреб її дітей та сім'ї. Зокрема упереджено регламентується також і сфера бажань жінки, внаслідок чого хибно стверджується, що вона зобов'язана хотіти стати матір'ю (Rodelli et al., 2022; Perrin et al., 2019). Тиск на жінок з боку суспільства щодо необхідності їхньої орієнтації на сім'ю та потреби дітей або чоловіка – це тип культурних переконань, що нормалізують гендерно зумовлене насильство проти жінок у такий спосіб, унаслідок якого зменшується готовність повідомляти про випадки такого насильства, а також знижується ймовірність звернення по допомогу. З огляду на це, важливо запобігати поширенню таких переконань, адже вони впливають на здатність жертв гендерно зумовленого

насильства відновитися після його деструктивного впливу (Sinko et al., 2021).

Вище зазначалося, що жінки зазнають тиску з боку суспільства щодо необхідності їхньої орієнтації на сім'ю та потреби дітей або чоловіка. Проте не менш важливо також і те, що жінки зазнають тиску з боку суспільства щодо необхідності їхньої орієнтації на домашню сферу. Цей тип культурних і соціальних переконань, які нормалізують гендерно зумовлене насильство проти жінок, упереджено позиціонує домашню сферу як таку, що нібито має бути головним та належним місцем для жінки. Водночас хибно стверджується, що жінка має відмовитися від власних інтересів та потреб для того, щоб першочергово задовольняти потреби членів її сім'ї та забезпечувати домашній побут, виконуючи відповідну хатню роботу (Rodelli et al., 2022; García-Cueto, et al., 2015). Ця неоплачувана хатня робота, яка, за рахунок поширення таких культурний переконань у суспільстві, першочергово покладається на жінок, має глибокий негативний вплив на їхнє життя та здоров'я (Jung, & O'Brien, 2019).

Існують специфічні культурні та соціальні переконання про жіночу силу, які також можуть чинити суттєвий вплив на нормалізацію гендерно зумовленого насильства проти жінок. Відповідно до цього типу культурних і соціальних переконань жінку вважають сильною, якщо вона може мовчки терпіти страждання та залишатися незламною, функціональною, толерантною, терплячою і сміливою, незважаючи на насильство, яке здійснюється проти неї. Тобто переконання про жіночу силу визначаються в такий спосіб, за якого мовчазне страждання хибно позиціонується як ознака гідної поведінки жінки (Rodelli et al., 2022). Такі культурні переконання додатково дезадаптивно підсилюють аспект вразливості психіки і нервової системи, який проявляється в умовах стресу, – тенденцію до пригнічення мовлення. Під час інтенсивних стресових переживань виникає реакція завмирання, у ході якої, окрім загального пригнічення поведінки, спостерігається також і зниження мовленнєвої активності. Як наслідок, людина, яка переживає стрес, спричинений гендерно зумовленим насильством, має менше можливостей повідомити про нього й отримати підтримку саме тоді, коли це найбільше необхідно (Cozolino, 2017). З огляду на існування такої специфічної вразливості психіки і нервової системи в умовах стресу, необхідно створювати і поширювати протилежні культурні та соціальні переконання, які б навпаки заохочували повідомлення про випадки гендерно зумовленого насильства проти жінок (Ярошенко, & Семигіна, 2023). Отже, викривлений спосіб інтерпретації жіночої сили може не лише підсилювати нормалізацію гендерно зумовленого насильства проти жінок, але також провокує замовчування випадків такого насильства і перешкоджає зверненню жертв по допомогу.

Культурна та соціальна концептуалізація кохання – це ще один важливий чинник, який впливає на нормалізацію гендерно зумовленого насильства проти жінок. Ревнощі та почуття власності хибно позиціонуються як можливі прояви кохання чоловіка до жінки. Це сприяє помилковому виправданню насильства, яке здійснюється на фоні романтичного контексту. Так, помилково стверджується, нібито жінці має лестити увага чоловіка, навіть якщо вона є небажаною (Rodelli et al., 2022; Perrin et al., 2019). Культурна та соціальна концептуалізація кохання саме в такому викривленому вигляді, а саме з акцентом на ревнощах та почутті власності, – це чинник нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок, який узгоджується також із положеннями теорії амбівалентного сексизму. Найбільше ця тематика перегукується із проявом доброзичливого сексизму під назвою "гетеросексуальна близькість" (Glick, & Fiske, 1996). Отже, необхідно більш докладно розглянути цю концепцію.

Теорію амбівалентного сексизму розробили Пітер Глік і Сюзан Фіске (Glick, & Fiske, 1996). В основі цієї концепції лежить ідея про те, що сучасні гендерні установки характеризуються амбівалентністю, яка спричинена зокрема структурною нерівністю в розподілі влади на користь чоловіків. Окрім того, джерелом амбівалентності у проявах сексизму є також і взаємозалежність між жінками та чоловіками, яка виникає внаслідок спільної репродуктивної функції та соціальної комплементарності в межах традиційних гендерних ролей (Ярошенко, & Семигіна, 2023). Відповідно до теорії амбівалентного сексизму слід виокремлювати два його аспекти, які взаємопов'язані, а саме: ворожий сексизм та доброзичливий сексизм. Попри те, що доброзичливий сексизм відповідно до суб'єктивного сприймання людини, яка його проявляє, має позитивне емоційне забарвлення, він не є позитивним явищем, оскільки пов'язаний із підтримкою традиційних гендерних стереотипів і патріархальних уявлень про гендерну ієрархію. З погляду людини, яка проявляє доброзичливий сексизм, він сприймається як вираження симпатії, просоціальної мотивації та прагнення до надання захисту і турботи. Але, оскільки це явище є формою сексизму, ці прояви мають негативний ефект. Тому їх можна охарактеризувати як псевдопозитивні (Лущик, 2025; Ярошенко, & Семигіна, 2023; Glick, & Fiske, 1996). Додатково слід зазначити, що в контексті нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок саме прояви доброзичливого сексизму можуть бути більш імовірно сприйняті як нормальні. Крім того, визначена в рамках цієї теорії амбівалентність, яка притаманна гендерним установкам, може бути одним із механізмів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок – через приписування проявам сексизму хибної неоднозначності (Fernández-Férez et al., 2024). Зокрема, амбівалентний патерналізм та гендерна диференціація підтримують традиційні гендерні ролі та ієрархії, що формує складну динаміку гетеросексуальних стосунків, де співіснують психологічна близькість і напруга, пов'язана з домінуванням та контролем (Лущик, 2025; Glick, & Fiske, 1996).

Ворожий сексизм є формою гендерного упередження, що проявляється в негативному ставленні до жінок, які порушують традиційні гендерні ролі. Цей тип сексизму характеризується недовірою та схильністю до стереотипізації жінок. Ворожий сексизм може проявлятися у формі негативних оцінок, соціального дистанціювання або дискримінаційної поведінки, що відтворює патріархальну гендерну ієрархію (Glick, & Fiske, 1996). Ключовими проявами ворожого сексизму є: 1) домінатний патерналізм, 2) конкурентна гендерна диференціація та 3) гетеросексуальна ворожість (Лущик, 2025; Ярошенко, & Семигіна, 2023; Glick, & Fiske, 1996). Патерналізм – це форма ставлення до оточуючих, яка включає такі характеристики, що притаманні ставленню батька до своїх дітей. Домінантний патерналізм пов'язаний із підкресленням контролю та авторитету чоловіків, а також поєднує прагнення до домінування з відкритою агресією, що проявляється у ворожому ставленні до жінок, які намагаються вийти за межі традиційних ролей. Гендерна диференціація у більшості культур базується на фізичних відмінностях між статями, які з часом набувають соціального значення і стають підґрунтям для побудови структурних ієрархій та формування гендерної ідентич-

ності. Конкурентна гендерна диференціація характеризується приписування жінкам обмежувальних рис, що хибно підкреслюють їхню нібито меншу компетентність. Гетеросексуальність, як форма міжособистісної взаємодії, є важливим джерелом психологічної спорідненості та емоційної значущості у житті як чоловіків, так і жінок. Проте гетеросексуальність супроводжується амбівалентними почуттями, зокрема у зв'язку з гендерною нерівністю та уявленнями про домінування і контроль. Це виявляється через гетеросексуальну ворожість, яка проявляється як напруга або агресія, пов'язана з прагненням домінувати і контролювати партнерку (Glick, & Fiske, 1996). Безперечно, ворожий сексизм може бути передумовою для виникнення гендерно зумовленого насильства проти жінок. Він є негативним явищем, яке потребує розпізнавання та протидії. Але, як зазначалося вище, у контексті дослідження нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок важливо розглянути саме прояви доброзичливого сексизму (Fernández-Férez et al., 2024).

Більш прихованою формою прояву сексизму є доброзичливий сексизм, який характеризується як комплекс установок та поведінкових проявів, що відображають позитивно забарвлені, але водночас стереотипні уявлення про жінок та їхні традиційні соціальні ролі. Незважаючи на те, що ці установки сприймаються як емоційно позитивні, вони сприяють підтримці гендерної нерівності через закріплення обмежених ролей і дискримінаційних соціальних очікувань. Поведінка, пов'язана з доброзичливим сексизмом, часто включає просоціальні дії або прагнення до соціальної близькості, однак вона несе потенціал для зміцнення структурних гендерних стереотипів та дискримінації жінок (Glick, & Fiske, 1996). Ключовими проявами доброзичливого сексизму є такі: 1) протекційний патерналізм, 2) комплементарна гендерна диференціація та 3) гетеросексуальна близькість (Лущик, 2025; Ярошенко, & Семигіна, 2023; Glick, & Fiske, 1996). Протекційний патерналізм виражається в опікуючому ставленні до жінок на основі упереджених та дискримінантних уявлень про їхню вразливість і потребу в захисті. Таке ставлення підтримує традиційні гендерні ролі й стереотипізацію. Комплементарна гендерна диференціація наголошує на позитивних рисах жінок, які, відповідно до цього погляду, доповнюють чоловічі, підтримуючи традиційні гендерні ролі. Гетеросексуальна близькість – це форма психологічної та емоційної інтимності, що характеризується взаємною підтримкою й глибиною емоційного зв'язку у романтичних стосунках (Glick, & Fiske, 1996). Гетеросексуальна близькість, як один із проявів доброзичливого сексизму, є формою двоєдиної залежності чоловіків від жінок та призводить до ситуації, коли група, що домінує, залежить від підлеглої (Лущик, 2025). Саме прояви протекційного патерналізму, комплементарної гендерної диференціації та гетеросексуальної близькості, які притаманні доброзичливому сексизму, можуть створювати передумови для появи невидимих форм гендерно зумовленого насильства проти жінок (Fernández-Férez et al., 2024). Доброзичливий сексизм перешкоджає жіночій рівності навіть поза контекстом його взаємодії з ворожим сексизмом. Він проявляється у більшій схильності до звинувачення жертв гендерно зумовленого насильства проти жінок, погіршенні продуктивності жінок на робочому місці, прийнятті жінками сексистських обмежень з боку партнерів, очікуванні негативної реакції чоловіків на кар'єрне зростання дружини та об'єктивації жінок (Лущик, 2025).

Окрім ворожого та доброзичливого сексизму, дослідники (Glick, & Fiske, 1996) виокремлюють таку його комбіновану форму прояву, як амбівалентний сексизм. У такому випадку патерналізм проявляється як у домінантній формі (через підкреслення контролю й авторитету), так і в протекційній (через демонстрацію турботи та підтримки), що разом сприяє збереженню традиційних гендерних ролей та ієрархій. У контексті амбівалентної форми сексизму гендерна диференціація може проявлятися через поєднання ознак конкурентної та комплементарної гендерної диференціації. Також у випадку цієї комплексної форми сексизму можуть поєднуватися ознаки гетеросексуальної ворожості з проявами гетеросексуальної близькості. Це поєднання створює амбівалентність, яка виражається в емоційному ставленні чоловіків до жінок (Лущик, 2025; Glick, & Fiske, 1996). Отже, амбівалентний сексизм також може бути визначений як поєднання ворожих і доброзичливих сексистських установок, яке проявляється в позитивному ставленні до тих, хто відповідає гендерним стереотипам, та негативному ставленні до тих, хто їх порушує. Також у контексті дослідження психологічних аспектів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок важливо зазначити, що доброзичливий сексизм може чинити більш підступний вплив на збереження гендерних стереотипів, оскільки він залучається як до заохочення, так і до покарання. Порівняно з доброзичливим сексизмом ворожа форма його прояву залучається тільки до покарання (Лущик, 2025). Ознаки амбівалентного сексизму можуть бути споріднені з малопомітними формами прояву гендерно зумовленої агресії (Fernández-Férez et al., 2024), які описав у теорії гендерно орієнтованих мікроагресій Луїс Боніно (Bonino, 1996). Для подальшої концептуалізації психологічних аспектів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок необхідно детальніше розглянути цю концепцію.

Теорію гендерно орієнтованих мікроагресій запропонував Луїс Боніно (Bonino, 1996), який стверджує, що боротьба за владу у стосунках між чоловіками та жінками реалізується за рахунок застосування чоловіками "мікростратегій" домінування. Ця теорія описує повсякденні поведінкові акти, які дослідники позначають як "дрібну тиранію", "мікро зловживання", "тероризм у близьких стосунках" чи "м'яке насильство" (Reyes-Reinoso et al., 2024; Bonino, 1996). У 1991 р. Луїс Боніно запропонував для позначення згаданих явищ власний термін під назвою "мікромачизми" (із використанням відповідної абревіатури "mM" (Bonino, 1991). Окреслюючи проблематику гендерно орієнтованих мікроагресій (проявів "мікромачизмів"), Луїс Боніно рефлексує у термінах гендерно зумовленої асиметрії влади, що знаходить свій вияв у стосунках жінок і чоловіків. Причини асиметрії криються в різних явищах, серед яких є доволі очевидні. Так, статевий розподіл праці зумовлює цю асиметрію влади, адже жінкам упереджено залишається непрестижне домогосподарство. До очевидних причин також можна віднести порівняно менший доступ до ресурсів у жінок та соціальну делегітимізацію їхнього права на самовираження (Bonino, 1996). Але є й не настільки очевидні, проте від того не менш впливові чинники нерівності в розподілі влади. Йдеться про повсякчасну експлуатацію жіночих здібностей піклуватися про інших людей та допомагати їм розвиватися. Це так звана сила любові, у якій культура примушує жінок бути експертами (Jonnasdotir, 1993). Для того, щоб приховати і нормалізувати брак справжньої влади у жінок, іноді

апелюють до так званої прихованої жіночої сили. Вона нібито проявляється у "здатності викликати прихильність, еротичні почуття чи дитячу прихильність до матері". Але насправді йдеться про узурпацію чоловіками справжньої влади (економічної, юридичної, фізичної) і подальші спроби втішити жінок хибними твердженнями про їхні "приховані сили". Якщо ці способи втішання не виявляються ефективними, чоловіки застосовують гендерно орієнтовані мікроагресії для нав'язування і підтримання своєї влади і для відновлення панування, що похитнулося. Ці мікростратегії домінування використовуються також і для того, щоб експлуатувати жіночі здібності піклуватися про інших людей та допомагати їм розвиватися. "Мікромачизми" є тими непомітними, але впливовими практиками гендерно зумовленого насильства проти жінок, які створюють передумови для його нормалізації (Fernández-Férez et al., 2024; Rodelli et al., 2022; Bonino, 1996). Отже, гендерно орієнтовані мікроагресії ("мікромачизми") визначають як форми низькоінтенсивного тиску на жінок з боку чоловіків. Іноді йдеться тільки про чоловіче самоствердження, але, на жаль, трапляються і більш злоякісні прояви у вигляді гендерно зумовленого насильства. Деякі прояви "мікромачизмів" є свідомими, інші гендерно орієнтовані мікроагресії підтримуються у вигляді нібито "невинної" звички. Але всі вони є навіть більш небезпечними, ніж відкриті форми гендерно зумовленого насильства, адже руйнівний вплив на жінок здійснюється поступово ("капілярно"), майже непомітно, на межі доказів. Важливо також і те, що гендерно орієнтовані мікроагресії створюють передумови для появи інших форм гендерного насильства (психологічного, емоційного, фізичного, сексуального та економічного), які здійснюються проти жінок (Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017). Першопочатково Луїс Боніно виокремив та описав три види гендерно орієнтованих мікроагресій ("мікромачизмів"), а саме: примусові, приховані та кризові. Вони описують малопомітні повсякденні дії чоловіків, які є формами прояву гендерно зумовленого насильства проти жінок. Проте згодом дослідник виокремив четвертий вид гендерно орієнтованих мікроагресій – утилітарні. Цей четвертий вид "мікромачизмів" відрізняється від інших трьох тим, що у його основі лежить певна бездіяльність чоловіка у ситуації, де жінка вимушена взяти на себе здійснення тих дій, від виконання яких він відмовився (Fernández-Férez et al., 2024; Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017).

Примусові "мікромачизми" ґрунтуються на зловживанні чоловіком силою (моральною, психологічною, економічною, фізичною тощо). При цьому у жінки компліментарно провокують відчуття поразки, власної неефективності, низької самооцінки, нездатності себе захищати. Типовими стратегіями є: (1) непряме залякування ("щось може статись!"); (2) контроль над грошима; (3) відмежування чоловіків від домашніх справ з перекладанням відповідальності на жінок; (4) експансивно-зловживальне використання чоловіком фізичного простору та часу для себе; (5) нав'язування інтимної близькості, коли її прагне тільки чоловік; (6) апеляція до переваги "чоловічої логіки"; (7) одноосібне прийняття чоловіком рішень, які стосуються обох партнерів, без консультацій з жінкою, ігнорування або відхилення її думки. Узагальнюючи, можна сказати, що примусові "мікромачизми" є "мініатюрним" тільки у кількісному розумінні: ці мікростратегії, спрямовані на досягнення чоловіком домінування над жінкою, не приховують свою якісну природу і мету. Однак відвертість і прямолінійність таких стратегій пом'якшується їхньою невеликою вираженістю. Як наслідок, конкретна поведінка за своїми масштабами є такою, що не досягає порогу суспільного засудження (Fernández-Férez et al., 2024; Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017). Прояви примусових мікроагресій є шкідливими для жінки, і через порівняно меншу помітність цих "мікромачизмів" вони можуть зазнавати нормалізації.

Приховані "мікромачизми" є найбільш небезпечними, адже їхня головна мета – домінування чоловіка, залишається непомітною. Також засоби досягнення цієї мети є підступно витонченими і тому ефективними. На відміну від примусових "мікромачизмів" чоловіки використовують не саму силу як таку. Натомість у жінки викликають певні установки, зловживаючи її прихильністю, емпатією, потребою у схваленні та емоційною надійністю. Типовими стратегіями у даному випадку є такі: (1) зловживання здатністю жінки турбуватись про інших; (2) руйнування близькості у стосунках з жінкою; (3) псевдоблизькість; (4) відмова жінці у правах; (5) патерналізм (ця група мікростратегій маскує авторитаризм, адже чоловік діє замість жінки, а не разом з нею); (6) емоційні маніпуляції; (7) потурання собі та самовиправдання чоловіка (Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017). В контексті вивчення психологічних аспектів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок саме форми прояву прихованих "мікромачизмів" потребують більш детального дослідження.

Зловживання здатністю жінки турбуватись про інших проявляється у вигляді: (1.1) матерналізації (спонуканні жінок бути схожими на традиційних матерів); (1.2) делегуванні жінкам "емоційної роботи", тобто турботи про стосунки та почуття інших людей; (1.3) активації традиційних аспектів жіночої ролі у вигляді примусової турботи про тих, кого сама жінка не вибирала; включаючи знайомих і родичів чоловіка, колишню дружину, дітей від попередніх шлюбів, тварин, яких завів чоловік тощо (Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017).

Руйнування близькості у стосунках з жінкою проявляється у таких формах: (2.1) мовчання (небажання говорити про себе, бути відвертим, давати пояснення, тенденція надавати односкладові відповіді); (2.2) формальність спілкування, яка сприймається жінками дуже некомфортно; (2.3) самоізоляція чоловіка і встановлення непрохідних для жінки меж, включно з просторовими; (2.4) скнарість у проявах визнання щодо позитивних якостей жінки, небажання говорити їй приємні речі, підкреслювати її права, внесок, особисті якості, доречність її думки; (2.5) нав'язливе залучення третіх осіб з метою руйнування близькості, а якщо жінка протестує, звинувачення її в недружній, нетовариській поведінці (Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017).

Псевдоблизькість – завдяки цій стратегії чоловік нібито зближується з жінкою, але насправді це маніпулятивна поведінка, у якій його справжньою метою залишаються контроль та домінування. Ця стратегія реалізується у вигляді: (3.1) захисно-наступальних комунікацій; (3.2) обману і брехні, коли чоловік спотворює

реальність, щоб користуватись благами, яких би у нього не було, якщо б дізнались правду; крім того, можуть мати місце лестощі, порушення обіцянок, приховування грошових витрат, невизнання помилок тощо (Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017).

Відмова жінці у правах передбачає також, що натомість чоловік собі надає виключне право на раціональні судження. При цьому може здійснюватися приниження чи девальвація думки жінки. Ця стратегія конкретизується у такій поведінці: (4.1) дискваліфікація жінок, використання зневажливих висловів та ярликів, висміювання жінок, зменшення їхньої серйозності, заперечення їхнього здорового глузду; (4.2) заперечення позитивних внесків жінки у спільне життя і стосунки (наприклад, відмова визнавати тяжкість ведення домогосподарства); (4.3) "змова" чоловіка з третіми особами, намагання встановити коаліцію з тими, з ким жінка має тісні емоційні зв'язки, щоб підірвати її авторитет і залишити без підтримки ззовні; (4.4) "мізогінний тероризм" у вигляді раптових і несподіваних публічних коментарів, що включають приниження жінок, глузування з них, звинувачення на їхню адресу чи применшення успіхів або об'єктивацію жінки, яка в даний момент презентує себе як особистість; (4.5) самовихваляння чоловіка та приписування собі чеснот, а також захоплення влади над кращим об'єктом, як-то більший автомобіль (Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017).

Емоційні маніпуляції виникають тоді, коли чоловіки використовують прихильність не для емоційного зближення, а для отримання контролю. Для нейтралізації жінки при цьому використовуються слова з подвійним значенням, натяки, завуальовані звинувачення тощо. Проявами цієї стратегії є: (6.1) звинувачення жінок (і виправдання чоловіків), при якому хибна "провина" жінки незрозуміла і помилково позиціонується як нескінченна і неспокутувана; так, жінку несправедливо звинувачують у тому, що вона відчуває задоволення у компанії інших людей, але начебто повинна тільки прагнути бути зі своїм романтичним партнером; іншим прикладом реалізації цієї стратегії є сумнозвісне "звинувачення жертви" у тому, що зробили з нею; (6.2) подвійні афективні повідомлення – у цьому типі поведінки чоловік нібито висловлює прихильність, але з прихованою маніпулятивною метою – мовляв, якщо почуття жінки справжні, вона має зробити те, на чому він наполягає; (6.3) демонстрація ображеного виразу обличчя у тих випадках, коли чоловіку не подобається щось, що відбувається, але у нього немає достатніх раціональних аргументів для того, щоб протестувати відкрито (Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017).

Потурання собі і самовиправдання чоловіків проявляється в тому, що, коли йдеться про спільні завдання, чоловіки можуть діяти відповідно до власних уявлень про обов'язки, і про те, як саме їх треба виконувати. Чоловіки, які реалізують цю форму гендерно орієнтованих мікроагресій проти жінок, вважають, що і так "роблять достатньо". Решту вони перекладають на жінок, зловживаючи їхньою відповідальністю, добротою і турботою, адже впевнені, що жінки все одно не покинуть справу. В конкретних обставинах ця мікростратегія набуває таких форм: (7.1) удавана некомпетентність та неспроможність – чоловік підкреслює свою незграбність, брак волі, часу, нездатність примусити себе і небажання коли-небудь змінитись на краще (адже йому і так комфортно); (7.2) недосвідченість та вибіркова забудькуватість – чоловік уникає обов'язків, апелюючи до браку навичок (але при цьому не збирається нічому вчитись), а також залишає поза увагою певні завдання, як-то відвідини дитячого лікаря чи купівля подарунків; (7.3) вигідні порівняння себе з чоловіками, які є ще більш дезорганізованими і безвідповідальними; (7.4) псевдоучасть у домашніх справах, коли номінально чоловік присутній під час виконання спільних задач, але його допомога мінімальна або навіть обтяжлива для жінки; (7.5) недооцінка власних помилок і переоцінка помилок жінки (Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017).

У контексті аналізу прихованих форм гендерно орієнтованих мікроагресій слід також детальніше розглянути утилітарні "мікромачизми". Це форма прихованого гендерно зумовленого насильства проти жінок, яка може бути найбільш малопомітною та складною для розпізнавання і запобігання. Ця мікростратегія проявляється у вигляді вибіркової та цілеспрямованої бездіяльності чоловіка у таких ситуаціях, де він розраховує на те, що жінка буде вимушена взяти на себе здійснення певних дій, від виконання яких він відмовився. Так, чоловік, який проявляє утилітарні "мікромачизми", може зловживати можливостями догляду та турботи, які надає жінка. Також він може не брати участі в домашніх справах, які мають бути виконані, оскільки розраховує на те, що жінка автоматично візьме їх на себе. За таких умов жінка вимушено здійснює певну роботу, яку чоловік у такий прихований спосіб делегував їй, та втрачає сили і час, які могла б використати для себе. Ці форми прояву гендерно орієнтованих мікроагресій першопочатково розглядалися як аспекти прихованих "мікромачизмів", проте згодом були перекласифіковані до їх утилітарних проявів. Окрім того, є й інші прояви утилітарних "мікромачизмів", які є специфічними для цього виду гендерно орієнтованих мікроагресій. Наприклад, утилітарні мікростратегії домінування можуть проявлятися у формі тонких і мовчазних вимог, які виражаються у вигляді жестів чи "побіжних коментарів" стосовно жінок. Вони спрямовані на те, щоб зловживати турботою жінок чи спонукати їх до примусового виконання певних дій, які корисні для чоловіків. Також утилітарні форми гендерно орієнтованих мікроагресій можуть проявлятися у відмові чоловіка надавати турботу та допомогу жінці в тих ситуаціях, коли вона цього потребує (наприклад, коли жінка перевантажена роботою чи хатніми обов'язками, або ж коли вона захворіла). При цьому чоловік може заперечувати потребу жінки у допомозі, применшуючи рівень її втоми чи прояви симптомів захворювання (Reyes-Reinoso et al., 2024; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 2005).

Кризові "мікромачизми" проявляються в моменти суттєвих змін, які призвели до порушення балансу влади в парі. Особливо це стосується подій, які підвищують статус жінки. Це, наприклад, її кар'єрне зростання. Або ж це можуть бути події, які навпаки знижують статус чоловіка (втрата роботи тощо). Чоловік, який проявляє кризові гендерно орієнтовані мікроагресії, відчуває дискомфорт і намагається відновити status quo. При цьому він ігнорує справедливі вимоги жінки щодо більшої рівності, а також її автономії. Прояви кризових "мікромачизмів" мають ознаки поетапного розгортання. Тобто їхній

перелік, наведений далі, також описує і черговість прояву. Ці мікростратегії є такими: (1) гіперконтроль – намагаючись зберегти свій звичний світ, чоловік починає необгрунтовано контролювати і обмежувати жінку у просторі, часі і у ресурсах; (2) псевдопідтримка, яка проявляється у вигляді слів, за якими не надходить реальної дієвої допомоги; (3) пасивний опір, відмова від ініціативи, дистанціювання, збільшення часу перебування поза домом, пошук іншої "більш чуйної" пари; як наслідок – жінка залишається на самоті зі своїми та спільними проблемами; при цьому чоловік не робить нічого для розв'язання цих проблем, але охоче засуджує жінку, адже впевнений, що впорався б краще; (4) уникнення справедливої критики і переговорів з жінкою; (5) обіцянки піти на поступки, які не здійснюються; також це можуть бути поверхневі зміни і демонстративне визнання помилок задля отримання схвалення; проте коли загроза у стосунках минає, чоловік повертається до звичних патернів поведінки; (6) відтермінування дій і розтягування часу, нескінченне відкладання чоловіком рішення піти на ті поступки, на які очікує жінка; (7) заподіяння собі шкоди у різних формах як то: нещасні випадки, посилення залежностей, погрози самогубства; це відбувається з метою підсилення у жінки почуття провини, а також для привернення уваги третіх осіб, які б засудили жінку (Reyes-Reinoso et al., 2024; Hernández Martínez et al., 2020; Benalcázar-Luna, & Venegas, 2017; Bonino, 1996, 2005, 2017). Отже, примусові, приховані, утилітарні та кризові гендерно орієнтовані мікроагресії – це психологічні конструкти, які відіграють суттєву роль у процесі нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок. Особливу увагу слід звернути на прояви прихованих та утилітарних "мікромачизмів", оскільки вони є найменш помітними і можуть залишатися невидимими.

У результаті процесу нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок ускладнюється розпізнавання проявів такого насильства. Як наслідок, виникають форми гендерно зумовленого насильства проти жінок, які можна охарактеризувати як менш помітні чи невидимі. Один із ключових негативних наслідків цього процесу полягає в тому, що таким невидимим формам гендерно зумовленого насильства проти жінок важче протидіяти. Невидиме насильство проти жінок можна визначити як сукупність установок, моделей поведінки та прихованих переконань, які чоловіки використовують для підпорядкування жінок, і які є культурно прийнятними. Така поведінка може бути фактором ризику появи більш явних форм насильства з боку партнера у близьких стосунках. Для ефективного запобігання цьому явищу невидимі форми гендерно зумовленого насильства проти жінок необхідно розпізнавати на ранніх стадіях їхнього прояву. Повсякденне соціальне життя перебуває під суттєвим впливом гендерних стереотипів та нерівності, внаслідок чого невидимі форми гендерно зумовленого насильства часто є включеними до структури соціально сформованих звичок і способів мислення. Невидимі форми гендерно зумовленого насильства проти жінок базуються на амбівалетному сексизмі та гендерно орієнтованих мікроагресіях. Через це їхні прояви іноді складно розпізнати навіть жінкам, які зазнають їхнього впливу. У той же час від здатності розпізнавати невидимі форми гендерно зумовленого насильства проти жінок суттєво залежить своєчасне повідомлення про випадки такого насильства, а також імовірність звернення жертв по допомогу (Fernández-Férez et al., 2024; Vahedi et al., 2023; Dobarrio-Sanz, et al., 2022; Serrano-Montilla, et al., 2020; Gracia et al., 2018; Biglarbegi, 2017). Оскільки невидимі форми гендерно зумовленого насильства проти жінок є дискримінаційними установками та переконаннями стосовно жінок, які прийняті у культурі та нормалізовані у суспільстві (Fernández-Férez et al., 2024), окремі аспекти їхнього прояву пов'язані з поведінкою доброзичливого сексизму. Так, одним із варіантів прояву невидимого гендерно зумовленого насильства проти жінок може бути така поведінка чоловіка: партнер каже партнерці, що він приймає рішення, не радячись з нею, щоб захистити її (Dobarrio-Sanz, et al., 2022). Інші аспекти проявів невидимого гендерно зумовленого насильства проти жінок можуть бути пов'язані з амбівалентним сексизмом. Прикладом цих проявів може бути така поведінка чоловіка: жарти щодо сексуальної тематики та гендерних стереотипів; приховування певної інформації від партнерки з метою уникнення того, що він вважає непотрібними конфліктами; виправдовування певної шкідливої поведінки стосовно партнерки за рахунок удаваного нерозуміння ситуації (Fernández-Férez et al., 2024; Dobarrio-Sanz, et al., 2022). Підсумовуючи, слід зазначити, що зміна установок щодо невидимих форм гендерно зумовленого насильства проти жінок може суттєво впливати на зменшення непомітності цього виду насильства. За таких умов розпізнавання негативного впливу гендерно орієнтованих мікроагресій, проявів амбівалентного та доброзичливого сексизму стає можливим. Як наслідок, виникають передумови для запобігання процесу нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок.

Результати

Здійснено концептуалізацію психологічних аспектів процесу нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок в умовах ескалації війни в Україні. Визначено, що процес нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок відбувається як за рахунок впливу культурних і соціальних чинників, так і внаслідок дії факторів, які виникають на рівні міжособистісної взаємодії та індивідуальної адаптації. Розглянуто установки щодо невидимих форм гендерно зумовленого насильства проти жінок. Також проаналізовано соціальні та культурні переконання, які пов'язані з нормалізацією гендерно зумовленого насильства проти жінок. З'ясовано, що особливості сприймання невидимих форм гендерно зумовленого насильства проти жінок пов'язані з такими психологічними конструктами: амбівалентні установки, примусові та утилітарні установки, а також кризові установки. Процес нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок досліджено у контексті гендерно орієнтованих мікроагресій чотирьох типів: примусові гендерно орієнтовані мікроагресії, приховані гендерно орієнтовані мікроагресії, утилітарні гендерно орієнтовані мікроагресії та кризові гендерно орієнтовані мікроагресії. Крім того, явище нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок проаналізовано в контексті теорії амбівалентного сексизму. Визначено, що такі прояви сексизму, як доброзичливий та амбівалетний, можуть бути чинниками нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок. Також з'ясовано, що процес нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок пов'язаний із такими соціальними та культурними факторами: культурні переконання про відповідальність жінок за поведінку чоловіків, інтерналізовані відмінності у стосунках між чоловіками та жінками, культурні переконання щодо "біології" жінок та чоловіків, тиск на жінок щодо необхід-

ності їхньої орієнтації на сім'ю, концептуалізація кохання, переконання про жіночу силу, тиск на жінок щодо необхідності їхньої орієнтації на домашню сферу, ставлення до прийнятності насильства у окремих сферах життя. Результати концептуалізації психологічних аспектів процесу нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок відображено в табл. 1.

Дискусія і висновки

Установки щодо невидимих форм гендерно зумовленого насильства проти жінок і соціальні та культурні переконання, які пов'язані з нормалізацією гендерно зумовленого насильства проти жінок, є актуальними психологічними конструктами для вивчення аспектів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок в умовах ескалації війни в Україні. Проаналізовані установки, а також соціальні та культурні фактори втілюють переконання, оцінки та інтерпретації дискримінантного характеру. Вони нормалізують чи виправдовують гендерно зумовлене насильство проти жінок. Діагностика таких переконань, їх критика та заміна на менш дискримінантні переконання може бути важливим чинником протидії нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок. У той же час виконане теоретичне дослідження має ряд обмежень: у ньому відсутня емпірична верифікація описаних конструктів, а також є потреба здійснити адаптацію культурно-специфічних концепцій до українського контексту.

Таблиця 1

Соціокультурні та психологічні фактори нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок

Група факторів	Конструкти, які входять до певної групи факторів	
Соціальні та культурні фактори нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок	• культурні переконання про відповідальність жінок за поведінку чоловіків; • інтерналізовані відмінності у стосунках між чоловіками та жінками; • культурні переконання щодо "біології" жінок та чоловіків; • тиск на жінок стосовно необхідності їхньої орієнтації на сім'ю; • концептуалізація кохання; • переконання про жіночу силу; • тиск на жінок стосовно необхідності їхньої орієнтації на домашню сферу; • ставлення до прийнятності насильства у окремих сферах життя (організація, стосунки, складні життєві ситуації, сім'я, із якої походить людина).	
Психологічні фактори нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок	Прояви гендерно орієнтованих мікроагресій ("мікромачизмів") проти жінок	• примусові гендерно орієнтовані мікроагресії (зловживання чоловіком моральною, психологічною, економічною чи фізичною силою); • приховані гендерно орієнтовані мікроагресії (зловживання здатністю жінки турбуватись про інших; руйнування близькості у стосунках з жінкою; псевдоблизькість; відмова жінці у правах; патерналізм; емоційні маніпуляції; потурання собі та самовиправдання чоловіка); • утилітарні гендерно орієнтовані мікроагресії (вибіркова та цілеспрямована бездіяльність чоловіка у таких ситуаціях, де він розраховує на те, що жінка буде вимушена взяти на себе здійснення певних дій, від виконання яких він відмовився); • кризові гендерно орієнтовані мікроагресії (гіперконтроль; псевдопідтримка; пасивний опір, відмова від ініціативи, дистанціювання, збільшення часу перебування поза домом, пошук іншої "більш чуйної" пари; уникнення справедливої критики і переговорів з жінкою; обіцянки піти на поступки, які не здійснюються; відтермінування дій і розтягування часу, відкладання чоловіком рішення піти на ті поступки, на які очікує жінка; заподіяння собі шкоди у різних формах).
	Прояви амбівалентного сексизму щодо жінок	• ворожий сексизм (домінантний патерналізм; конкурентна гендерна диференціація; гетеросексуальна ворожість); • доброзичливий сексизм (протекційний патерналізм; комплементарна гендерна диференціація; гетеросексуальна близькість); • амбівалентний сексизм (амбівалентний патерналізм – поєднання домінатної та протекційної його форм; амбівалентна гендерна диференціація – поєднання конкурентної та комплементарної її форм; поєднання ворожості та близькості у гетеросексуальних стосунках).
	Установки стосовно невидимих форм гендерно зумовленого насильства проти жінок	• амбівалентні установки; • примусові та утилітарні установки; • кризові установки.

Соціальні та культурні аспекти нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок розглядаються в рамках екологічної моделі насильства. Відповідно до неї поширення та нормалізація гендерно зумовленого насильства проти жінок відбувається через поєднання та взаємодію факторів, які існують на різних рівнях організації соціальної екології: індивідуальному, міжособистісному (рівні стосунків та взаємодії), рівні громади, соціальному та глобальному. В контексті екологічної моделі насильства важливим аспектом дослідження механізмів нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок є вивчення взаємодії факторів, які існують на різних рівнях організації соціальної екології. Тобто можливий двонаправлений вплив: соціальні та культурні фактори можуть впливати на прояви психологічних факторів, а психологічні фактори, відповідно, можуть зумовлювати мінливість прояву соціальних та культурних. Для повнішого розуміння природи нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок і ефективнішого запобігання цьому процесу необхідно враховувати фактори, які існують на всіх рівнях соціальної екології (Fulu, & Miedema, 2015; Heise, 2011; Krug et al., 2002; Heise, 1998).

Модель циклу насильства надає детальну концептуалізацію того, як динаміка розгортання насильницької взаємодії може створювати передумови для нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок. Відповідно до неї насильницька взаємодія, яка відбувається в міжособистісних стосунках, є циклічною і має специфічні фази, що чергуються. Це такі фази: наростання напруги у стосунках (та збільшення почуття загрози), гострий епізод насильства, прояви каяття та любові (і зменшення почуття загрози). Саме багаторазове циклічне чергування цих трьох фаз насильницьких стосунків призводить до того, що насильство нормалізується. Третя фаза (прояви каяття та любові) відіграє у процесі нормалізації найбільш суттєву роль, адже спрямована на мінімізацію наслідків першої та другої фаз. Якщо у стосунках наявні перша та друга фази, такі стосунки можуть бути з високою ймовірністю розпізнані як насильницькі. Але наявність у таких стосунках третьої фази вносить сприйняту амбівалентність у їх оцінку і зменшує ймовірність виходу із циклу насильства (Walker, 2006; Walker, 2009; Mite, 2025).

Процес нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок в умовах ескалації війни в Україні має певну специфіку. Жінки та діти, особливо внутрішньо переміщені особи, стали найбільш вразливими до різних форм насильства в умовах повномасштабної російської збройної агресії проти України. Також повномасштабна російська збройна агресія проти України поставила під загрозу попередні здобутки у сфері захисту прав жінок і гендерної рівності. Окремо слід зазначити, що представники збройних сил російської федерації використовують сексуальне насильство як інструмент ведення війни. Як наслідок, поширеність випадків насильства проти жінок суттєво зросла в умовах повномасштабної війни. Тож створення механізмів попередження гендерно зумовленого насильства є важливим компонентом стратегій підтримання безпеки та захисту прав людини в умовах російської збройної агресії проти України. В цьому контексті важливими є програми соціального супроводу та заходи соціальної і психологічної підтримки для людей, які зазнали гендерно зумовленого насильства. Такі програми мають бути адаптовані до специфічних вимог та особливостей контексту війни (Бресь, 2025; Олійник, 2025; Коляда et. al, 2025; Довганюк, 2024; Карвацька, & Гураленко, 2024).

У подальших дослідженнях доцільно сфокусуватися на вивченні психодіагностичних інструментів, які дають можливість емпірично досліджувати психологічні аспекти нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок протягом ескалації війни в Україні. Зокрема, для потреб емпіричного дослідження необхідно здійснити переклад та україномовну адаптацію таких психодіагностичних методик: "Мультикультурний інструмент для оцінки нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок" (Rodelli et al., 2022) та "Опитувальник для оцінки установок щодо невидимих форм гендерно зумовленого насильства" (Fernández-Férez et al., 2024). Застосування адаптованих україномовних версій цих психодіагностичних методик у поєднанні з тестами, які оцінюють травматичний вплив стресу, дасть змогу емпірично дослідити специфіку впливу ескалації війни в Україні на процес нормалізації гендерно зумовленого насильства проти жінок.

Внесок авторів: Іван Данилюк – методологія та концептуалізація, перевірка та редакція рукопису; Каріне Малишева – концептуалізація, методологія, аналіз джерел, написання, перевірка та редакція рукопису; Олександра Льошенко – методологія та концептуалізація, визначення завдань дослідження; Наталія Буркало – аналіз джерел, підготовка огляду літератури та теоретичних засад дослідження, написання рукопису; Ілля Ягіяєв – методологія та концептуалізація, перевірка та редакція рукопису; Сергій Литвин – аналіз джерел, підготовка огляду літератури та теоретичних засад дослідження, написання рукопису.

Джерела фінансування: Дослідження здійснюється за фінансової підтримки The Sexual Violence Research Initiative (SVRI): https://www.svri.org/

Список використаних джерел

Акбаш, К., Пасічник, Н., & Ріжняк, Р. (2025). *Гендерні виміри України: адаптація гендерних індексів на субнаціональний рівень*. КОД. https://dspace.cusu.edu.ua/handle/123456789/5590

Бресь, С. Д. (2025). *Особливості соціального супроводу жінок, які зазнали гендерно зумовленого насильства* [Кваліфікаційна робота бакалавра, Хмельницький національний університет]. https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/19045

Грицанюк, В. В. (2024). Особливості запобігання гендерно зумовленому насильству в Україні. *Публічне управління та соціальна робота*, 2, 46–51. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-2-7

Данилюк, І. В., Курапов, А. О., & Ягіяєв, І. І. (2019). *Етнокультурна психологія: історія та сучасність*. АртЕк. https://www.researchgate.net/publication/359337867_Etnokulturna_psihologia_istoria_ta_sucasnist

Довганюк, О. О. (2024). *Психологічні наслідки гендерно зумовленого насильства в умовах воєнної агресії* [Кваліфікаційна робота бакалавра, Запорізький національний університет]. https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/19457

Карвацька, С., & Гураленко, Н. (2024). Проблема захисту прав жінок в умовах збройного конфлікту. *Ерліхівський журнал*, 10, 26–33. https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-10.05

Коляда, Н., Кочубей, Т., Левченко, Н., & Войтовська, А. (2025). Вплив гендерних стереотипів на виникнення насильства щодо жінок: аналіз сучасних тенденцій. *Social Work and Education*, 12(2), 202–214. https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.2.6

Лущик, А. А. (2025). *Амбівалентний сексизм у студентів із різним локусом контролю та впевненістю в собі* [Кваліфікаційна робота бакалавра, Сумський державний університет]. https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/99891

Москаленко, А. В. (2024). *Протидія гендерно зумовленому насильству до жінок в умовах воєнного стану* [Кваліфікаційна робота бакалавра, Запорізький національний університет]. https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/19422

Олійник, Ю. І. (2025). *Соціальний супровід жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства* [Кваліфікаційна робота магістра, Запорізький національний університет]. https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/25808

Про проєкт. (б. д.). *Stem is Fem*. https://stemisfem.org/pro-proekt

Ярошенко, А., & Семигіна, Т. (2023). Апробація україномовних версій опитувальників для вивчення ґендерних упереджень. *Social Work and Education*, 10(2), 195–210. https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.2.4

Benalcázar-Luna, M., & Venegas, G. (2017). Micromachismo: manifestación de violencia simbólica. *UTCiencia*, 2(3), 140–149.

Biglarbegi, N. (2017). *An invisible gender-based violence: Exploring Iranian male university students' thoughts on street harassment* [Master's thesis, Uppsala University]. https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1177958/FULLTEXT01.pdf

Bonino, L. (1991). Varones y abuso domestico. En P. Sanroman (Coord.), *Salud mental y ley*. AEN.

Bonino, L. (1996). Micromachismos: la violencia invisible en la pareja. *Primeras Jornadas de género en la sociedad actual* (pp. 25–45). Generalitat Valenciana.

Bonino, L. (2005). Las microviolencias y sus efectos: claves para su detección. En C. Ruiz-Jarabo & P. Blanco (Coords.), *La violencia contra las mujeres: prevención y detección* (pp. 83–102). Díaz de Santos.

Bonino, L. (2017). Micromachismos 25 años después. Algunas reflexiones. *Pikara Magazine*.

Cozolino, L. (2017). *The neuroscience of psychotherapy: Healing the social brain*. W. W. Norton & Company.

Dobarrio-Sanz, I., Fernández-Vargas, A., Fernández-Férez, A., Vanegas-Coveña, D. P., Cordero-Ahiman, O. V., Granero-Molina, J., ... & Hernández-Padilla, J. M. (2022). Development and psychometric assessment of a questionnaire for the detection of invisible violence against women. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(17), 11127. https://doi.org/10.3390/ijerph191711127

Fernández-Férez, A., Fernández-Vargas, A., Dobarrio-Sanz, I., Ochoa-Pineda, A. C., Abarca-Duran, X., Martínez-Abarca, A. L., ... & Hernández-Padilla, J. M. (2024). Development and psychometric evaluation of a questionnaire to assess attitudes towards invisible gender-based violence (Q-AIGV). *Journal of Nursing Management*, 2024(1), 9977927. https://doi.org/10.1155/jonm/9977927

Fulu, E., & Miedema, S. (2015). Violence against women: Globalizing the integrated ecological model. *Violence Against Women*, 21(12), 1431–1455. https://doi.org/10.1177/1077801215596244

García-Cueto, E., Rodríguez-Diaz, F. J., Bringas-Molleda, C., López-Cepero, J., Paíno-Quesada, S., & Rodríguez-Franco, L. (2015). Development of the gender role attitudes scale (GRAS) amongst young Spanish people. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 15(1), 61–68. https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2014.10.004

Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491–512. https://doi.org/10.1037//0022-3514.70.3.491

Gracia, E., Martín-Fernández, M., Marco, M., Santirso, F. A., Vargas, V., & Lila, M. (2018). The willingness to intervene in cases of intimate partner violence against women (WI-IPVAW) scale: Development and validation of the long and short versions. *Frontiers in Psychology*, 9, 1146. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01146

Heise, L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence Against Women*, 4(3), 262–290. https://doi.org/10.1177/1077801298004003002

Heise, L. (2011). *What works to prevent partner violence? An evidence overview* [Working Paper]. London School of Hygiene and Tropical Medicine.

Hernández Martínez, E., Panarese, P., & Martínez Pérez, N. (2020). *Cartografía de los micromachismos: dinámicas y violencia simbólica*. Dykinson.

Jonnasdotir, A. (1993). *El poder del amor*. Catedra.

Jung, A. K., & O'Brien, K. M. (2019). The profound influence of unpaid work on women's lives: An overview and future directions. *Journal of Career Development*, 46(2), 184–200. https://doi.org/10.1177/0894845317734648

Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (Eds.). (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization.

Mite, P. S. (2025). Patriarchy and the cycle of violence: deconstructing the normalization of violence against women and children in Nagekeo. *The International Journal of Politics and Sociology Research*, 13(1), 11–21. https://doi.org/10.35335/ijopsor.v13i1.294

Perrin, N., Marsh, M., Clough, A., Desgroppes, A., Yope Phanuel, C., Abdi, A., ... & Glass, N. (2019). Social norms and beliefs about gender based violence scale: a measure for use with gender based violence prevention programs in low-resource and humanitarian settings. *Conflict and Health*, 13(1), 6. https://doi.org/10.1186/s13031-019-0189-x

Reyes-Reinoso, J. R., Vázquez, A. F. Z., Aguirre, M. C. U., Leon-Prieto, M. E., Basso, L. S., & Ordoñez-Gavilanez, M. E. (2024). Overview of symbolic violence: A review of the literature. *Revista De Gestão Social E Ambiental*, 18, 1–25. https://doi.org/10.24857/rgsa.v18n6-140

Rodelli, M., Koutra, K., Thorvaldsdottir, K. B., Bilgin, H., Ratsika, N., Testoni, I., & Saint Arnault, D. M. (2022). Conceptual development and content validation of a multicultural instrument to assess the normalization of gender-based violence against women. *Sexuality & Culture*, 26(1), 26–47. https://doi.org/10.1007/s12119-021-09877-y

Serrano-Montilla, C., Lozano, L. M., Bender, M., & Padilla, J. L. (2020). Individual and societal risk factors of attitudes justifying intimate partner violence against women: a multilevel cross-sectional study. *BMJ Open*, *10*(12), e037993. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-037993

Sinko, L., Schaitkin, C., & Saint Arnault, D. (2021). The healing after gender-based violence scale (GBV-heal): An instrument to measure recovery progress in women-identifying survivors. *Global Qualitative Nursing Research*, *8*, 2333393621996679. https://doi.org/10.1177/2333393621996679

Vahedi, L., McNelly, S., Lukow, N., Fonseca, A. C., Erskine, D., Poulton, C., ... & Seff, I. (2023). "The pandemic only gave visibility to what is invisible": a qualitative analysis of structural violence during COVID-19 and impacts on gender-based violence in Brazil. *BMC Public Health*, 23(1), 1854. https://doi.org/10.1186/s12889-023-16675-8

Valor-Segura, I., Expósito, F., & Moya, M. (2011). Victim blaming and exoneration of the perpetrator in domestic violence: The role of beliefs in a just world and ambivalent sexism. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 195–206. https://doi.org/10.5209/rev_SJOP.2011.v14.n1.17

Walker, L. E. (2006). Battered woman syndrome: Empirical findings. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1087(1), 142–157. https://doi.org/10.1196/annals.1385.023

Walker, L. E. (2009). *The battered woman syndrome*. Springer Publishing Company.

Yount, K. M., VanderEnde, K., Zureick-Brown, S., Anh, H. T., Schuler, S. R., & Minh, T. H. (2014). Measuring attitudes about intimate partner violence against women: The ATT-IPV Scale. *Demography*, 51(4), 1551–1572. https://doi.org/10.1007/s13524-014-0297-6

References

Akbash, K., Pasichnyk, N., & Rizhniak, R. (2025). *Gender dimensions of Ukraine: adaptation of gender indices to the subnational level*. KOD [in Ukrainian].

Bres, S. D. (2025). *Features of social support for women who have experienced gender-based violence* [Bachelor's thesis, Khmelnytskyi National University] [in Ukrainian].

Hrytsaniuk, V. V. (2024). Features of prevention of gender-based violence in Ukraine. *Public Administration and Social Work*, 2, 46–51 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.32782/3041-1319/2023-2-7

Danyliuk, I. V., Kurapov, A. O., & Yahiaiev, I. I. (2019). *Ethnocultural psychology: history and modernity*. ArtEk [in Ukrainian].

Dovhaniuk, O. O. (2024). *Psychological consequences of gender-based violence in conditions of military aggression* [Bachelor's thesis, Zaporizhzhia National University] [in Ukrainian].

Karvatska, S., & Huralenko, N. (2024). The problem of protecting women's rights in conditions of armed conflict. *Ehrlich's Journal*, 10, 26–33 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2024-10.05

Koliada, N., Kochubei, T., Levchenko, N., & Voitovska, A. (2025). The influence of gender stereotypes on the occurrence of violence against women: analysis of current trends. *Social Work and Education*, 12(2), 202–214 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.2.6

Lushchyk, A. A. (2025). *Ambivalent sexism in students with different locus of control and self-confidence* [Bachelor's thesis, Sumy State University] [in Ukrainian].

Moskalenko, A. V. (2024). *Counteracting gender-based violence against women under martial law* [Bachelor's thesis, Zaporizhzhia National University] [in Ukrainian].

Oliinyk, Yu. I. (2025). *Social support for women who suffered from gender-based violence* [Master's thesis, Zaporizhzhia National University] [in Ukrainian].

About the project. (n.d.). *Stem is Fem* [in Ukrainian]. https://stemisfem.org/pro-proekt

Yaroshenko, A., & Semyhina, T. (2023). Testing of Ukrainian-language versions of questionnaires for the study of gender bias. *Social Work and Education*, 10(2), 195–210 [in Ukrainian]. https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.2.4

Benalcázar-Luna, M., & Venegas, G. (2017). Micromachismo: manifestación de violencia simbólica [Micromachismo: manifestation of symbolic violence]. *UTCiencia*, 2(3), 140–149.

Biglarbegi, N. (2017). *An invisible gender-based violence: Exploring Iranian male university students' thoughts on street harassment* [Master's thesis, Uppsala University]. https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1177958/FULLTEXT01.pdf

Bonino, L. (1991). Varones y abuso domestico [Men and domestic abuse]. In P. Sanroman (Coord.), *Salud mental y ley*. AEN.

Bonino, L. (1996). Micromachismos: la violencia invisible en la pareja [Micromachismos: invisible violence in the couple]. *Primeras Jornadas de género en la sociedad actual* (pp. 25–45). Generalitat Valenciana.

Bonino, L. (2005). Las microviolencias y sus efectos: claves para su detección [Micro-violences and their effects: keys for detection]. In C. Ruiz-Jarabo & P. Blanco (Coords.), *La violencia contra las mujeres: prevención and detección* (pp. 83–102). Díaz de Santos.

Bonino, L. (2017). Micromachismos 25 años después. Algunas reflexiones [Micromachismos 25 years later. Some reflections]. *Pikara Magazine*.

Cozolino, L. (2017). *The neuroscience of psychotherapy: Healing the social brain*. W. W. Norton & Company.

Dobarrio-Sanz, I., Fernández-Vargas, A., Fernández-Férez, A., Vanegas-Coveña, D. P., Cordero-Ahiman, O. V., Granero-Molina, J., ... & Hernández-Padilla, J. M. (2022). Development and psychometric assessment of a questionnaire for the detection of invisible violence against women. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(17), 11127. https://doi.org/10.3390/ijerph191711127

Fernández-Férez, A., Fernández-Vargas, A., Dobarrio-Sanz, I., Ochoa-Pineda, A. C., Abarca-Duran, X., Martínez-Abarca, A. L., ... & Hernández-Padilla, J. M. (2024). Development and psychometric evaluation of a questionnaire to assess attitudes towards invisible gender-based violence (Q-AIGV). *Journal of Nursing Management*, 2024(1), 9977927. https://doi.org/10.1155/jonm/9977927

Fulu, E., & Miedema, S. (2015). Violence against women: Globalizing the integrated ecological model. *Violence Against Women*, 21(12), 1431–1455. https://doi.org/10.1177/1077801215596244

García-Cueto, E., Rodríguez-Diaz, F. J., Bringas-Molleda, C., López-Cepero, J., Paíno-Quesada, S., & Rodríguez-Franco, L. (2015). Development of the gender role attitudes scale (GRAS) amongst young Spanish people. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 15(1), 61–68. https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2014.10.004

Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491–512. https://doi.org/10.1037//0022-3514.70.3.491

Gracia, E., Martín-Fernández, M., Marco, M., Santirso, F. A., Vargas, V., & Lila, M. (2018). The willingness to intervene in cases of intimate partner violence against women (WI-IPVAW) scale: Development and validation of the long and short versions. *Frontiers in Psychology*, 9, 1146. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01146

Heise, L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence Against Women*, 4(3), 262–290. https://doi.org/10.1177/1077801298004003002

Heise, L. (2011). *What works to prevent partner violence? An evidence overview* [Working Paper]. London School of Hygiene and Tropical Medicine.

Hernández Martínez, E., Panarese, P., & Martínez Pérez, N. (2020). *Cartografía de los micromachismos: dinámicas y violencia simbólica* [Cartography of micromachismos: dynamics and symbolic violence]. Dykinson.

Jonnasdotir, A. (1993). *El poder del amor* [The power of love]. Catedra.

Jung, A. K., & O'Brien, K. M. (2019). The profound influence of unpaid work on women's lives: An overview and future directions. *Journal of Career Development*, 46(2), 184–200. https://doi.org/10.1177/0894845317734648

Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (Eds.). (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization.

Mite, P. S. (2025). Patriarchy and the cycle of violence: deconstructing the normalization of violence against women and children in Nagekeo. *The International Journal of Politics and Sociology Research*, 13(1), 11–21. https://doi.org/10.35335/ijopsor.v13i1.294

Perrin, N., Marsh, M., Clough, A., Desgroppes, A., Yope Phanuel, C., Abdi, A., ... & Glass, N. (2019). Social norms and beliefs about gender based violence scale: a measure for use with gender based violence prevention programs in low-resource and humanitarian settings. *Conflict and Health*, 13(1), 6. https://doi.org/10.1186/s13031-019-0189-x

Reyes-Reinoso, J. R., Vázquez, A. F. Z., Aguirre, M. C. U., Leon-Prieto, M. E., Basso, L. S., & Ordoñez-Gavilanez, M. E. (2024). Overview of symbolic violence: A review of the literature. *Revista De Gestão Social E Ambiental*, 18, 1–25. https://doi.org/10.24857/rgsa.v18n6-140

Rodelli, M., Koutra, K., Thorvaldsdottir, K. B., Bilgin, H., Ratsika, N., Testoni, I., & Saint Arnault, D. M. (2022). Conceptual development and content validation of a multicultural instrument to assess the normalization of gender-based violence against women. *Sexuality & Culture*, 26(1), 26–47. https://doi.org/10.1007/s12119-021-09877-y

Serrano-Montilla, C., Lozano, L. M., Bender, M., & Padilla, J. L. (2020). Individual and societal risk factors of attitudes justifying intimate partner violence against women: a multilevel cross-sectional study. *BMJ Open*, *10*(12), e037993. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2020-037993

Sinko, L., Schaitkin, C., & Saint Arnault, D. (2021). The healing after gender-based violence scale (GBV-heal): An instrument to measure recovery progress in women-identifying survivors. *Global Qualitative Nursing Research*, *8*, 2333393621996679. https://doi.org/10.1177/2333393621996679

Vahedi, L., McNelly, S., Lukow, N., Fonseca, A. C., Erskine, D., Poulton, C., ... & Seff, I. (2023). "The pandemic only gave visibility to what is invisible": a qualitative analysis of structural violence during COVID-19 and impacts on gender-based violence in Brazil. *BMC Public Health*, 23(1), 1854. https://doi.org/10.1186/s12889-023-16675-8

Valor-Segura, I., Expósito, F., & Moya, M. (2011). Victim blaming and exoneration of the perpetrator in domestic violence: The role of beliefs in a just world and ambivalent sexism. *The Spanish Journal of Psychology*, 14(1), 195–206. https://doi.org/10.5209/rev_SJOP.2011.v14.n1.17

Walker, L. E. (2006). Battered woman syndrome: Empirical findings. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1087(1), 142–157. https://doi.org/10.1196/annals.1385.023

Walker, L. E. (2009). *The battered woman syndrome*. Springer Publishing Company.

Yount, K. M., VanderEnde, K., Zureick-Brown, S., Anh, H. T., Schuler, S. R., & Minh, T. H. (2014). Measuring attitudes about intimate partner violence against women: The ATT-IPV Scale. *Demography*, 51(4), 1551–1572. https://doi.org/10.1007/s13524-014-0297-6

Отримано редакцією журналу / Received: 02.09.25
Прорецензовано / Revised: 29.10.25
Схвалено до друку / Accepted: 17.11.25

Ivan DANYLIUK[1], DSc (Psychol.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-6522-5994
e-mail: danyliuk@knu.ua

Karine MALYSHEVA[1], PhD (Psychol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-3903-5799
e-mail: karinemalysheva@knu.ua

Oleksandra LOSHENKO[1], PhD (Psychol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0002-3303-3162
e-mail: oleksandraloshenko@knu.ua

Nataliia BURKALO[1], PhD (Psychol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0001-6806-1035
e-mail: nburkalo@knu.ua

Illia YAHIIAIEV[1], Cand of Sci. (Psychol.), Assoc. Prof.
ORCID ID: 0000-0003-1432-6821
e-mail: askamah@knu.ua

Serhii LYTVYN[1], PhD (Psychol.)
ORCID ID: 0000-0002-2859-1530
e-mail I: sergiylytvyn@knu.ua

[1]Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

CONCEPTUALIZATION OF THE PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF THE NORMALIZATION OF GENDER-BASED VIOLENCE AGAINST WOMEN DURING THE ESCALATION OF WAR IN UKRAINE

Background. ***The article focuses on the conceptualization of the psychological aspects underlying the normalization of gender-based violence against women during the escalation of war in Ukraine. A theoretical study was conducted to identify key social factors associated with changes in the readiness of victims and witnesses of violence – including combatants, civilian volunteers, and individuals residing in conflict zones – to report cases of gender-based violence or to seek help since the onset of the war's escalation in Ukraine.***

Methods. ***Theoretical research methods were applied, including the analysis of scholarly sources, comparison and synthesis of concepts, generalization and modeling.***

Results. ***The study examines attitudes toward invisible forms of gender-based violence against women and analyzes the social and cultural beliefs associated with the normalization of such violence. It was found that perceptions of invisible forms of gender-based violence against women are linked to several psychological constructs: ambivalent attitudes, coercive and utilitarian attitudes, and crisis-related attitudes. The process of normalization of gender-based violence against women is explored within the framework of gender-oriented microaggressions and ambivalent sexism theory. The study also identifies several social and cultural factors that contribute to this normalization, including: cultural beliefs about women's responsibility for men's behavior; internalized gender differences in relationships; cultural notions of male and female "biology"; societal pressure on women to prioritize family roles; conceptualizations of love; beliefs about "female strength"; pressure on women to remain focused on domestic spheres; and attitudes toward the acceptability of violence in certain areas of life.***

Conclusions. ***Attitudes toward invisible forms of gender-based violence against women, along with the social and cultural beliefs associated with its normalization, represent relevant psychological constructs for understanding the processes of normalization under conditions of war escalation in Ukraine. Identifying, critically analyzing, and replacing such beliefs with less discriminatory ones may serve as an important factor in counteracting the normalization of gender-based violence against women.***

Keywords: gender-based violence against women, normalization of gender-based violence, invisible forms of gender-based violence, war in Ukraine.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.